

Tetiana IEREMENKO

ETYMOLOGIE A MOTIVACE VYBRANÝCH NÁZVŮ EMOCÍ VE SLOVANSKÝCH JAZYCÍCH

Etymology and Motivation of Selected Names of Emotions in Slavic Languages

Keywords: *emotions, etymology, motivation, Slavic languages*

Contact: *Masarykova univerzita; tetjerem@gmail.com*

Úvod

Emoce jsou nezbytnou složkou lidského života, de facto podstatou člověka samotného, a snaha o jejich odhalení či pochopení zneklidňuje již nejednu generaci. Problematika emocí a všeho s nimi spojeného zajímá nejen psychology a neurology (do jejichž oblastí působení emoce spadají), ale i odborníky v jiných oblastech vědy a také laickou veřejnost, jejíž zájem o oblast lidských emocí spočívá ve snaze lépe chápat sebe a své okolí, a tedy kvalitněji prožívat svůj osobní život. Poznatky o lidských emocích jsou v dnešní době široce aplikovány též v marketingových kampaních a médiích, mj. s cílem ovlivnit rozhodnutí či působit na přesvědčení jedinců.

V doméně lingvistiky je možné nahlédnout na obecnou problematiku emocí z jiného nebo širšího úhlu pohledu, konkrétně přes zkoumání původního významu a motivaci pojmenování označujících emoce. Etymologie a motivace takových slov nám může prozradit něco více o samotném pojmu, něco, co není patrné z jeho klasické definice. Motivaci chápeme nejen jako sémantické a formální spojení mezi slovem a označovaným pojetím nebo objektem mimojazykové reality, ale i jako kategorii onomaziologickou, tedy jako „proces tvorby nominativní jednotky, lingválně-psychomentální operaci stanovení sémantické a formální závislosti mezi motivátorem a odvozenou nominativní jednotkou (motivovaným znakem) na základě vazeb různých složek struktury znalostí o označovaném v etnickém vědomí“ (Selivanova 2006: 401).

Naše hypotéza spočívá v tom, že zjištění motivace slova může vést k lepšímu chápání podstaty pojmu samotného, v našem případě podstaty té či oné emoce, jejího původu či základních reprezentativních vlastností. Skrze studium vývoje významu slova pro pojmenovávání určité emoce se můžeme dostat k prvotní motivaci slova, a tím pá-

dem zjistit, která skutečnost pobídla mluvčí pojmenovat danou emoci právě tak, jak byla pojmenována.

Pro účely vypracování našeho výzkumu jsme se nejdříve obrátili ke stručnému vymezení pojmu ‘emoce’ v psychologické literatuře. V psychologii se emoce definuje jako „komplexní stav vznikající v reakci na určité afektivně zabarvené zážitky“ (Atkinson 1995: 389), a je vždy provázená „fyziologickými změnami směřujícími k aktivaci organismického systému chování“ (Nakonečný 2000: 28). Existuje více pohledů na vymezení základních emocí, běžně se však za základní emoce označují štěstí, radost, smutek, strach, hněv, údiv (Апресян 1995: 84, 89; Izard 1978: 85–92). Láska je nejčastěji považována za emoci odvozenou nebo smíšenou ze základních (Nakonečný 2000: 65), nebo stojící mimo tuto klasifikaci jako emoce vztahující se na jiné lidi (Nakonečný 2000: 64, 311–317).

Výrazy pro ‘radost’

Emoce radosti se verbalizuje ve všech slovanských jazycích pomocí stejného kořene. Substantiva pro označení tohoto pojmu jsou odvozená od adjektiv původem ze staroslověnského **radъ*, tedy ‘radostný’. Rovněž se rekonstruuje i společné praslovanské adjektivum **radъ*, je však možné, že výchozí forma byla *rodъ* (Rejzek 2009: 549; ESJS 12: 745). Toto adjektivum nemá zcela jasné indoevropské souvislosti. Hláskově a sémanticky jsou mu nejbližší staroanglické *rōt* ‘veselý, bodrý’, *retu* ‘radost’, litevské *rōds* ‘ochotný’, staroislandské *rétast* ‘zaradovat se’ (Rejzek 2009: 549; Machek 1968: 504; Bezlaj 1995: 143; ESJS 12: 745). Jako indoevropský kořen se předpokládá *pie. *rēd-* s významem ‘rozveselit (se), radostný’ (Boryś 2005: 508; Skok 3: 95).

Někteří badatelé, jako např. Szemerényi a Bartholomae, odvozují praslovanské **radъ* spolu se stangl. *rōt* od avestských *urvāz-* ‘radovat se’ a *urvādah-* ‘radost, slast, veselí’, a jako indoevropskou formu rekonstruuji **urādh-* ‘(být) veselý’ (ESJS 12: 745; Bezlaj 1995: 143).

Praslovanské adjektivum **radъ* bývá spojováno i se slovesem **roditi/*raditi* ‘dbát, starat se, pečovat’, do stejné etymologické řady zahrnují i stind. *rādhnóti* ‘uskutečňuje’, gót. *gā-redan* ‘pečovat’, *rōdjan* ‘mluvit’, něm. *raten* ‘radit’ (ESJS 12: 745). V takovém případě se jako výchozí rekonstruuje indoevropský kořen **reH1dh-* ‘úspěšně vykonat’ (ESJS 12: 774).

Výrazy pro ‘štěstí’

Za nejpravděpodobnější etymologii slovanských slov pro označení štěstí je pokládána ta, podle níž je výchozí staroslověnské adjektivum *szčęstьnъ* ‘šťastný’ založeno na praslovanském substantivu **čęstь* ‘část, úděl’. Název pro ‘štěstí’ je kompozitum, první složka *sz-* podle většiny etymologů pochází z pie. **su-* ‘dobrý’, a původní význam celého adjektiva se vysvětluje jako ‘dobrá část; dobrý úděl’. Druhá složka, praslovanské substantivum *čęstь*, velmi pravděpodobně pochází z pie. *kęd-tis*, což de facto znamená ‘ukousnutý kus’ (ESJS 2: 106).

Další méně populární etymologii představil Gebauer, který považoval prefix *sz-* za de facto předložku *sz* ‘s’, a význam celého slova vykládal jako ‘součastenství, podíl’ (ESJS 15: 920).

Výrazy pro ‘smutek’

Emoce smutku se verbalizuje ve slovanských jazycích pomocí několika různých kořenů. Západoslovanská adjektiva č. *smutný*, p. *smutny*, slk. *smutný* vychází z psl. **szmętьnъ* ‘zakalený, zmatený’, což je odvozeninou od staroslověnských sloves **mętiti*, **męsti* ‘mást, uvádět ve zmatek’ (Rejzek 2001: 586; ESJS 8: 474), tvar kořene *s-u-* je vedlejším (Brückner 1985: 329). Mezi deriváty tohoto etymologického hnízda patří: stsl. *mętežь* ‘zmatek, nepokoj’, slovesa sch. *męsti*, *męsti*, slk. *miasť*, *miesti*, č. *mást* – všechna s významem ‘uvádět ve zmatek, plést, mást’, v srbochorvatštině a staročestíně také ‘míchat, mísit, mačkat’ apod. (ESJS 8: 474), ve slovinštině *męsti* také ve významu ‘stloukat máslo’ (ESSJa 19: 12–13). Původní indoevropský kořen se rekonstruuje jako **ment(h)-* ‘míchat, kvedlat, mást’, a pokládá se za rozšířenou podobu kořene **men(H)-* ‘drtit, šlapat’ (ESJS 8: 474). Mezi deriváty mj. patří i r. *в смятку* ‘míchaná vejce’ (Brückner 1985: 329), i vlastně č. *zmatení*, *zmatek*, slk. *zmätenie*, *zmätok*, a také ukr. *сму́та* s významem ‘smutek, tuha’, ukr. zast. a r. *сму́та* ‘vzpouora, neshoda’, br. *сму́та* ‘rozpaky, trápení (starosti)’, mk. *сму́т* ‘vzpouora, rozpaky’, r. *сму́тны́й* a br. *сму́тны* ‘neklidný (zejm. o době)’, b. *смъ́тен* ‘nejasný’, sch. *smùta* ‘metelice’, *smùtnja* ‘lest, intriky; vzpoura’, stsl. *smęten* ‘uvést do pohybu, rozechvět; nalekat’ (ESUkr 5: 331; ESJS 8: 474).

Ve východoslovanských jazycích se emoce smutku také verbalizuje pomocí kořene *sum-*: ukr. *сум* ‘smutek’, r. *сумовать* ‘myslet, přemítat’, br. *сум* ‘smutek, nuda, tuha’. Do stejné řady patří i jihoslovanská slova: bulh. *sumuja* ‘vzpomínám, rozpomínám’, sln. *sum*, *sumlja*, srb. *сумња*, ch. *sumnja* s významy ‘pochybnost; podezření’ (ESUkr 5: 473). Všechno souvisí se stsl. *szęmьněnije* ‘pochybnost’, *szęmьněnъ* ‘pochybný’, odvozenými ze stsl. slovesa *тънѣти* ‘mínit, myslit, domnívat

se, považovat'. Samotné praslovanské *mьněti* je původem z indoevropského kořene **men-* 'přemýšlet, vzpomínat si', který je široce zastoupen ve všech indoevropských větvích (ESJS: 518).

V ruštině existuje další způsob verbalizace emoce smutku, pomocí slov *зрyсмь* 'smutek', *зрyсмный* 'smutný'. Do stejné řady patří i sln. *grust* 'odpor, nechut', hnus', sch. *grst* 'zvracení'. Tyto výrazy se odvozují od psl. **gruditi*, kde řadu derivátů doplňují sln. *gruditi* 'hryzat, rozhryzat, mučit', č. *hruditi se* 'být nepřívětivý', p. dial. *grudzić* 'pobízet, kazit někoho'. Praslovanské **gruditi* je spojováno nejen s **grustь*, ale i s **grōda* / **gruda* 'hrouda, balvan'. Trubačev tedy předpokládá vývoj významu 'rozmělnovat, rozdrobovat' → 'mučit' (ESSJa 7: 155, 146, 152).

Ve východoslovanských a některých jihoslovanských jazycích jsou přítomná slova odvozená od stsl. *pečalb* (ukr., br. a r. *нечаль* 'smutek'), původem z praslovanského *pek-ti* 'péci' přes **pekēlb* (Vasmer 3: 254; ESBr 9: 113; ESJS 11: 633). Sémantický vývoj od 'péci' se objasňuje přes významy 'pálit, hořet, působit ohněm' apod. až k významu 'zármutek, trápení' (ESJS 11: 633).

Výrazy pro 'strach'

Pro označení strachu se ve slovanských jazycích používají deriváty staroslověnského *strachь* 'strach' s nejasným původem. Nejčastěji je původ tohoto substantiva vysvětlován jako *o*-ový stupeň indoevropského kořene **(s)ter-* 'být tuhý, strnulý, tvrdý', rozšířeného o veláru *-g-*. Přesněji řečeno konkrétním výchozím tvarem je praindoevropské **strōg-so-* (ESJS 15: 886). Nejblíže příbuznými deriváty v jiných indoevropských jazycích jsou germánské: sthn. *starc*, něm. *stark* 'silný, velký', stangl. *stearc* 'tuhý; přísný; silný'. Jiné výklady se opírají o nedoložené psl. **strēkti* 'ztuhnout, ztvrdnout' nebo o psl. sloveso *strachati* a příbuzné německé *schrecken* 'strašit' (ESJS 15: 886).

Výrazy pro 'hněv'

Etymologie slovanských názvů pro označení hněvu odvozených od stsl. *gněvь* 'hněv, zloba', *gněvьнь* 'hněvivý' není jistá. Existují výklady, podle nichž původní praslovanské **gněv* vzešlo ze slovesa **gniti* 'hnít, tlít', nebo ze slovesa **gnětiti* 'nítit', a je příbuzné s baltskými výrazy: lit. *néivoti* 'kárát, hubit, sužovat', *náivyti* 'trápit, hubit'. Spojení s **gniti* 'hnít' má dobře vysvětlitelný sémantický vývoj, ale doložení přes slovo-tvorbu je problematické. Sémantický vývoj se nicméně objasňuje od 'hnis, hniloba' přes 'jed v těle' k samotnému významu 'hněv'. Jako paralelní sémantický vývoj se uvádí psl.

**ědb* ‘hnis’ a sthn. *aitar* ‘hnis’, s přechodem významu v ‘žluč, něco hořkého’, a pak změnou ve všeslovanské *jed* ‘zlost, hněv’ (ESJS 3: 182).

Výrazy pro ‘údiv’

Slova pro označení údivu ve slovanských jazycích jsou následující: č. *údiv, podiv, úžas*, ukr. *подив, здивування*, r. *удивление*, br. *здзівленне*, pol. *zdziwienie*. Většinou jsou to odvozeniny od praslovanského substantiva **divь* ‘div, úžas, zázrak’ (ESSJa 18: 35; ESJS 3: 134), které je pokračováním pie. **deiuos*, z nějž pak mnohé indoevropské jazyky dále odvodily lexém ‘bůh’. Praindoevropské **deiuos* má kořen **dei-* ‘zářit’. Tato skutečnost předpokládá sémantický vývoj ‘zářící’ → ‘božský’ → ‘úžasný, žasnout’ (ESJS 3: 134). Existuje i výklad, podle něhož slovanské názvy pro údiv pochází z psl. **diviti* (*se*) ‘dívat se’, které se spolu s **dei-* ‘zářit’ vzchází k pie. **dheiH-* ‘dívat se’. Předpokládaný sémantický vývoj v tomto případě je: ‘zářit’ → ‘dívat se’ → ‘divit se’ (ESJS 3: 135).

Jihoslovanské jazyky mají ekvivalenty odvozené od slova s významem ‘zázrak’: ch. *čuditi* (*se*), s. *чудуми* (*ce*), sln. *čuditi se*, b. *чудвам ce, чудя ce* ve významu ‘divit (*se*)’ jsou odvozené od substantiva *čudo* ‘zázrak’. Skok uvádí výraz v chorvatštině *dete te čuda* ve významu ‘bud’ bůh s námi’, kde je patrné, že slovu *čuda* odpovídá význam ‘bůh’ (Skok 1: 340).

České a slovenské *úžas* se odvozují od stsl. slovesa *užasiti* ‘poděsit, zděsit se’, které pochází z psl. **žasŋoti*, jehož etymologie není zcela jasná (ESJS 17: 1031). Ve všech slovanských jazycích kromě češtiny a slovenštiny znamená toto slovo ‘(vy)děsit, (po)strašit’, pak ‘(z)děsit se’; v češtině a slovenštině pak má význam ‘velmi se divit, být ohromený’ (ESJS 17: 1031). Srodné substantivum *užasъ* vedle významu ‘strach, hrůza, zděšení’, má také význam ‘údiv, překvapení, ohromení’. Slovo je spojováno s pie. Kořenem **gheis-/ghois-* ‘polekat se’ přes germánské souvislosti: gót. *us-geisnan/us-gaisjan* ‘polekat se’, sthn. *geist*, stsas. *gēst*, angl. *ghost* ve významu ‘duch, přízrak’. Velmi pravděpodobným je přejetí z gótštiny (ESJS 17: 1032).

Jinou motivaci má další ruské slovo *изумление*, které představuje kompozitum: předložku *из* ‘z’ spojenou s tvarem genitivu od *ум* ‘rozum’. Doslovně lze slovo přeložit ‘z rozumu’, předpokládáme zde spojení s ruským lidovým rčením *выходить / выйти из ума* ve významu ‘zbláznit se’ (doslova: ‘vyjít z rozumu’). Ruské dialektní sloveso *изумиться* ‘ztratit rozum’ mj. v 17.–18. století znamenalo ‘mrákoty’ (Skok 2: 123).

Výrazy pro ‘láska’

Výrazy vyjadřující emoci lásky jsou založeny ve slovanských jazycích na několika různých kořenech, které zde nyní vymezujeme: *lask-*, *ljub-*, *koch-* a *mil-*. Každý kořen má svoji etymologii.

Odvozeniny od praslovanského **laska* jsou přítomny ve všech slovanských jazycích kromě lužických (ESJS 7: 403): č. *láska*, *laskavý*, slk. *láska*, pol. *łaska* ‘láska’, ukr. *ласка* a rus. *ласка* ‘něha, něžnost’, r. *ласкати* ‘mazlit se, tulit se’, br. *ласка* ‘láska; laskavost, vlídnost; lichotka’, srb. *ласкање*, ch. *laskanje* sln. *laskanje* a mak. *ласка* ve významu ‘lichocení’. Samo o sobě praslovanské **laska* je odvozeninou od psl. slovesa **laskati* ‘lichotit’ (ESJS 7: 403; Rejzek 2001: 345; Machek 1968: 321; Skok 2: 272; Borys 2005: 296; ESSJa 14: 36). Praslovanské **laskati* mohlo znamenat ‘ukazovat chtíč, lásku, hladit, laskat, podlézat’, což představuje souhrnný tzv. svazek významů dnešních slovanských derivátů tohoto slova. Rekonstruuji se i významy ‘mazlit se’, ‘laskat’, ‘hladit’ (Machek 1968: 321).

Mnozí etymologové odvozují psl. **laskati* od pie. kořene **las-* ‘žádostivý, chlípny’, což je nejpravděpodobnější (ESJS 7: 403; Rejzek 2001: 345; Borys 2005: 271; Skok 2: 337–339; Vasmer 2: 461; ESUkr 3: 320). Však existují jiné názory, podle nichž je patrná příbuznost tohoto kořene s psl. **gladъ(kъ)* ‘hladký’ nebo lit. *glóbstyty* ‘objímat’, či s psl. **ladъnъ*, které je příbuzné staroslověnskému *ladъ* s významem ‘harmonické uspořádání, pořádek, řád, soulad’ (ESJS 7: 397; Machek 1968: 321, 317).

Další řadu slovanských výrazů vyjadřujících emoci lásky představují slova s kořenem *ljub-*: r. *любить, любовь*, ukr. *любити, любов*, běl. *любасць, любіць*, pol. *lubić*, srb. *љубав*, chorv. *ljubav*, sln. *ljubezen, ljubiti*, bulh. *любов, влюбя се*, mak. *љубов, залуби си* – všechno ve významech: ‘láska’, ‘milovat’, ‘zamilovat (se)’; české a slovenské protějšky č. *zalíbení, záliba*, slk. *záľuba, zaľúbenie* mají význam ‘záliba’. Všechny termíny jsou odvozeny od primárního psl. adjektiva **ľubъ* s významem ‘příjemný, milý’ (Skok 2: 337–339; Vasmer 2: 544), též ‘milovaný’ (Borys 2005: 290). Praslovanské sloveso **ľubiti* a adjektivum **ľubъ* pochází z pie. **leubho-* ‘milý, milovaný’, který vzešel z pie. **leubh* ‘mít rad, milovat’ (Borys 2005: 290; Blažek & Schwarz 2011: 75–76). Kořen **leubh-* je známý ve všech indoevropských větvích s výjimkou anatolských jazyků a arménštiny, a nejčastější výskyt významu v odvozených slovech mezi všemi zmíněnými indoevropskými jazyky je ‘žádostivý’ (Blažek, Schwarz 2011: 75–76). Dosvědčenými příklady jsou zejm. stind. *ľubhyati* ‘přát; cítit silnou touhu’, *ľōbhas* ‘přání, touha’ *ľōbhāyati* ‘vzbuzuje přání’, gót. *liufs*, sthn. *liob* ‘drahý, milý’, lat. *lubīdō, libīdō* ‘(vášnivě) přání’, alb. *laps* ‘přeji si, žízním, toužím’ (Blažek 1997: 19; Vasmer 2: 544; Skok 2: 337–339).

Mezi deriváty, odvozené od psl. **ľubъ* < pie. **leubh*, jsou slova i s jinými, nevztahujícími se k emocím významy, např. č. *políbit*, *libání*, srb. *poljubac* ‘polibek’, rus. *любой* ‘libovolný’, č. *libovolný*, *libo*, pol. *lub* ‘nebo’ aj. (Borys 2005: 290).

Výrazy s kořenem *koch-* se mezi současnými slovanskými jazyky vyskytují v západoslovanských jazycích, ukrajinštině a běloruštině (č. *kochat se*, slk. *kochať sa*, pol. *kochać (się)*, *kochanie*, *kochany*, ukr. *кохання*, *кохати(ся)*, *коханий*, běl. *кахаць*, *кахацца*, *каханне*, *каханы*). Praslovanské sloveso **kochati* se považuje za dialektické, jako předpokládaná expresivní varianta sloves **kosati* / **kosoti* s významy ‘dotýkat / dotknout, hýbat’, jejichž rekonstruovaný praslovanský kořen **kes-* / **čes-* znamená ‘česat, škrábat’ (Borys 2005: 92; Brückner 1985: 75; ESUkr 3: 63; ESSJa 11: 148). Občas se předpokládá, že význam těchto praslovanských sloves byl ‘lehce, delikátně se dotýkat, hladit’, odkud pak přešel v ‘laskat’, a poté ve významy ‘pěstovat, živit’ a ‘dělat někomu radost, prokazovat náklonnost, milovat’ (Borys 2005: 92).

Ve vztahu k emoci lásky jsou ve slovanských jazycích hojně zastoupeny názvy s kořenem *mil-* (č. *milovat*, *milý*, ukr. *милий* ‘milý’, *милювати(ся)* ‘laskat’, bulh. *милвам* ‘laskat’, rus. *милий*, pol. *miły*, srb. *мио*, *мили*, ch. *mio*, *mili*, všechno ‘milý’). Pochází z praslovanského **milъ* ‘milý; hodný slitování’. Praslovanské **milъ* je původem z praindoevropského kořene **meiH-* ‘mírný, laskavý’ (ESJS 8: 476).

Závěr

Na základě našeho bádání jsme zjistili, že jazykové prostředky pro vyjádření emocí se mohou jak shodovat v etymologii a motivaci, tak se i lišit napříč slovanskými jazyky. Také jsme zjistili, že názvy označující emoce jsou často tvořeny od adjektiv, což ukazuje na to, že výchozím pro pojmenování byl příznak objektu, v daném případě příznak člověka prožívajícího určitou emoci.

Stoprocentní shoda na etymologii staroslověnského adjektiva *rád*, od kterého pochází všechny slovanské výrazy pro ‘radost’, zatím dosažena není, ale původní význam ‘veselý’ rekonstruují všichni badatelé. Slovo je motivováno samotným pocitem radosti a veselosti. Je však možné, že motivaci významu podmiňuje úspěšná práce a činnost, předpokládáme-li výchozí formu s významem ‘úspěšně vykonávat’.

Původní motivace názvů emoce štěstí ve slovanských jazycích je spjata s významem ‘část, úděl’, to jest šťastný člověk je ten, kdo má ‘dobrý úděl’.

Slova pro označení smutku jsou ve slovanských jazycích motivována pojmy ‘míchat, mást, uvádět ve zmatek; zmatek’; zřejmě se tato emoce nejprve asociovala s poci-

tem zmatenosti, který může vyvolat. V ukrajinštině ‘smutek’ souvisí s pochybností, zatímco v ruštině souvisí s mučením.

Slovo pro ‘strach’ je motivováno původním významem indoevropského kořene **(s)ter-* ‘být tuhý, strnulý, tvrdý’. Můžeme předpokládat, že jde o fyzický projev této emoce, který je charakterizován pocitem svíravosti a tísně, a hlavně pohybovým útlumem (Nakonečný 2000: 257). Zakladatel evoluční biologie Charles Darwin (1964) popisoval stav člověka v emoci strachu jako stojícího „jako socha bez hnutí a dechu, (...) jako by chtěl instinktivně uniknout tomu, aby byl zpozorován“ (Nakonečný 2000: 257).

Emoce hněvu je ve slovanských jazycích zřejmě motivována významy ‘hnis, hniloba’, ‘jed v těle’. Připouštíme, že taková metafora může být podmíněná tím, že při prožívání emoce hněvu se v těle člověka odehrávají určité fyziologické procesy, působící mj. na trávicí trakt a tvorbu žluči: při častém prožívání hněvu se v trávicím traktu objevují poruchy a u lidí náchylných k potlačování hněvu jsou pozorovány žaludeční obtíže psychosomatického původu (Nakonečný 2000: 260, 263).

Výrazy pro ‘údiv’ jsou ve slovanských jazycích motivovány porovnáním se zářícím nebo božským zázrakem, který překvapuje, nebo s něčím děsivým, co opět překvapuje. Hypotetickou je motivovanost pojmem ‘dívat se’. Odlišnou motivaci má ruské *изумление*, založené na původním významu ‘zbláznit se’.

Co se týče emoce lásky, dnes se vedle lásky partnerské (erotické) rozlišuje i láska mateřská (Nakonečný 2000: 311), láska k příbuzným v rodině, láska vysoká nebo láska duchovní a mnohé jiné druhy této emoce. Avšak původní motivace slov pro ‘láska’ ve slovanských jazycích má především erotický význam, jelikož původní rekonstruovaný význam je spjat s tělesnými projevy této emoce: psl. **laskati* ‘ukazovat chtíč, lásku, hladit, laskat’, psl. **kosati / *kosnŏti* ‘dotýkat se, hladit’, pie. **leubh-* s nejčastějším významem ‘žádostivý’ v odvozených jazycích. Motivace je podmíněná i příznaky ‘milý, laskavý, mírný’, mluvíme-li o derivátech praslovanského **milŏ* ‘milý’ původem z pie. **meiH-* ‘mírný, laskavý’.

Zjištění původních motivací daných výrazů pro označení lidských emocí nám dovoluje potvrdit hypotézu, kterou jsme formulovali na začátku: motivace opravdu nese dodatečnou informaci o pojmenování, přesněji o některých hlavních vlastnostech označovaného, a také dává najevo, který příznak označovaného byl mluvčími pro nominaci daného pojmu vymezen jako hlavní.

Summary

The article deals with the etymology and motivation of selected lexemes denoting human emotions in Slavic languages. Lexemes selected for the research represent the majority of basic emotions according to psychology; additionally, the word for ‘love’ has been included. The primary goal is to ascertain the primary motivation of chosen names of emotions as additional information about the notions they denote. The article also compares the motivation of studied lexemes across Slavic languages.

Резюме

У статті розглядається етимологія та мотивація вибраних лексем на позначення людських емоцій у слов'янських мовах. Для дослідження були обрані лексеми на позначення більшості базових емоцій згідно із психологією; додатково було включено слово на позначення ‘любов’. Основною метою стало з'ясування первинної мотивації обраних назв емоцій як носія додаткової інформації про поняття, які дані слова позначають. У статті також порівнюється мотивація досліджуваних лексем у слов'янських мовах.

Literatura

- Atkinson, R. L. et al.** *Psychologie*. Praha: Victoria Publishing, 1995.
- Bezljaj, F.** *Etimološki slovar slovenskega jezika (u 5 knj.)*. Knj. 3. PS. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- Blažek, V.** IE *LEUBh – „TO LOVE“. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. Brno: MU, 1997 (46/A 45), s. 19–25.
- Blažek, V., Schwarz, M.** Tocharian AB kulyp- ‘to crave, desire’ and the Indo-European root *leubh-. *Indogermanische Forschungen*. 2011 (116/1), s. 72–86.
- Boryś, W.** *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005.
- Brückner, A.** *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1985.
- Havlová, E., Erhart, A., Janyšková, I. (eds.)** *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Seš. 1–14. Praha: Academia, 1989–2008, seš. 15–21 Brno: Tribun EU, 2010–2022.
- Izard, C. E.** *Human Emotions*. Springer Science +Business Media, LLC, 1978.

Machek, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia, 1968.

Nakonečný, M. *Lidské emoce*. Praha: Academia, 2000.

Rejzek, J. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2001.

Skok, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga 13. Suradivao u predradnjama i priredio za tisak V. Putanec. Zagreb, 1971–1974.*

Апресян, В.Ю. Эмоции: Современные американские исследования. *Семиотика и информатика*. 1995 (34), с. 83–97.

Мартынаў, В.У., Цычун, Г.А. (рэд.) *Этымалачычны слоўнік беларускай мовы*. Мінск, 1978–зараз.

Мельничук, О.С. (ред.) *Етимологічний словник української мови (у 7 т.)*. Київ: Наук. думка, 1982–2012.

Мокиенко, В.М., Никитина, Т.Г. *Большой словарь русских поговорок*. Москва: Olma Media Grupp, 2007. Режим доступа: https://dic.academic.ru/dic.nsf/proverbs/46029/%D0%92%D1%8B%D1%85D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%8C_ (2023-30-04).

Селіванова, О. *Сучасне мовознавство: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2006.

Трубачёв, О.Н. (ред.) *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*. Вып. 1–39. Москва: Наука, 1992. Режим доступа: <https://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=essja> (2023-30-04).

Фасмер, М. *Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения О.Н. Трубачёва*. Том 1–4. Москва, 1964–1973.

The article is accessible in open access mode under licence CC BY-NC-ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0